

Arnasgune bateko haurrak eta hitanoa: hastapena eta helduen begirada

Aiora Eizmendi Otaegi
UPV/EHUko ikaslea

Urteek aurrera egin ahala hitanoa gero eta gutxiago erabiltzen da eta aurrerantzean ere bide beretik jarraitzeko joera erakusten du. Kezka horretatik abiatuta, Gipuzkoa erdigunean kokaturiko herri txiki bat oinarri hartuz, lan honen helburua da ezagutzea zein diren haurretan hitanoaren hastapenaren ezaugarriak eta horretan zer eragin duten generoak eta haurren inguruko pertsona erreferenteek. Horretarako, eskola txiki bateko kideen laguntzarekin, behaketa, elkarrizketa nahiz galdetegien bidez informazioa jaso da. Bildutakoarekin, hitanoaren ezaugarri tradizionalak mantentzen direla ikusi da, tratamendu hori batez ere genero maskulinoarekin lotzen jarraitzen baita, haurren artean mutiletan hitanoa asko entzuten den bitartean nesketan ia ez baita entzuten.

GAKO-HITZAK: Hitanoa · Hastapenak · Haurrak · Transmisioa.

Children from a Language Heartland and the Basque informal form of address *hitano*: the beginning and the adults' view

As the years progress, the use of the *hitano* decreases, and this tendency continues down the same path. Based on this concern, in a small town in the center of Gipuzkoa, the aim of this work is to know what are the characteristics of the beginnings of *hitano* in children, and how the gender and said people around them influence it. To this end, with the assistance of members of a small school, information has been collected through observations, interviews and questionnaires. With the collected information, it has been observed that the traditional characteristics of the *hitano* are maintained, since the use continues to be associated primarily with the male gender, and used more within boys the *hitano*, whereas girls rarely use it.

KEY WORDS: *Hitano* · Beginnings · Children · Transmission.

1. Oinarri teorikoak

1.1. Hitanoaren transmisio-guneak: familia eta eskola

Tradizioz, haurrak jaiotzen direnean ez zaie hika egin izan. Txikiak direnean, adin jakin batera iritsi arte, normalean zuka egiten zaie. Gaiztakeriatan hasten direnean, hau da, koskortzen direnean aldatzen dute gurasoek tratamendua, 6-10 urte bitartean. Familiako beste kideei dagokienez erabilerari urriagoa izan ohi da, esaterako aitona-amona eta izeba-osaben kasua. Anai-arrebei dagokienez, hika aritzea izan da ohikoena, adinean desberdintasun handirik egon ezean (Alberdi-Larizgoitia, 1993).

Gainera, tradizioz errealitatera igarota, Muguruzak eta Bereziartuak (2020) Azpeitian eginiko ikerketan ondorioztatu dutenez, seme-alaben generoak eragina du gurasoek seme-alabei hika egin edo ez erabakitzeko garaian. Ikerketa horren arabera, familiako hitanoaren erabileran genero maskulinoa da garailea; izan ere, gizonen guraso gehiagok erabiltzen dute tratamendu hau emakumezkoekin alderatuta eta semeek hitano gehiago entzuten dute alabekin alderatuta.

Behetik gorako harremanari begira jarrita, hitanoaren idatzi gabeko arauak esan izan dutenaren arabera, seme-alabek ezin izan diete familiako kide diren helduagoei hika egin. Arauetatik harago, Alberdi-Zumetak (2019) Azpeitian egindako ikerketan jaso zuen gazteen pertzepzioaren arabera gurasoek errespetu faltatzen hartzen dutela haiei hika zuzentzea. Hala ere, aipatu beharra dago badirela salbuespenak; izan ere, badira seme-alabak haiekin hika egitera bultzatzen dituzten guraso gutxi batzuk.

Familian bezala, eskola-eremuan ere gizon eta emakumeek egin izan duten eta egiten duten hitanoaren erabileran alde nabarmena dago. Legorburuk (2018) Antzuolan egindako ikerketan, emakumeek adierazi dute eskolan behin ere ez dutela hika erabili; gizonak, aldiz, eskolan hika hitz egin izan dutela. Ikertzaileak hezkuntza-esparruko alde hori genero-rolarekin lotzen du, esanez mutilek beren identitatea erakitzeko arauak apurtzeko joera izan ohi dutela.

Ozaitak (2014) Tolosaldean burututako ikerketaren harira dio ikasleek ikastetxean eginiko erabileraz gain, hezkuntzan hitanoak presentzia urria duela. Tolosaldeko gazteak hezkuntzan hitanoari ematen zaion tratamenduari dagokienez nahiko kritikoa dira; izan ere, guztiak bat datoz garrantzi handirik gabe eta oso denbora murriztean lantzen dela. Horrez gain, edukiz kanpo mutilei irakasle ugarik toka egin dien bitartean, neskei oso irakasle gutxi zuzendu zaizkie noka. Alberdi-Zumetak (2019) Azpeitian egindako ikerketan ere gauza bera ikusi zuen. Esandakoekin lotuta, hitanoak hezkuntzan duen lekuari buruz honakoa dio Ozaitak (2014, 87. or.):

Hitanoa bezalako arlo bat irakasteko bestelako bideak jorratu beharko liriteke. Azken finean, euskara batuak hartzen du hezkuntzako zentralitate guztia: idazlanak euskara batuan egitea, EGA prestatzea... baina informaltasunaren eremua ez da batere lantzen. Irakasleen aldetik ere gehienek ez dute gogo berezirik ikusi beraz lantzeko (agian beraiei ere arrotz zaielako).

Elortzak (2021) hezkuntzako lehen etapetan jartzen du fokua eta dio hizkuntza bat ikasteko garaian garrantzitsua dela ikasleek input-a jasotzea, hau da, mezuak hizkera berrian entzun, irakurri edota jasotzea eta hitanoaren kasuan ere gauza bera gertatzen dela. Dioenez, input hori zenbat eta txikiagotatik jaso, hobeto barneratuko dute haurrek tratamendua, beraz, adin horretan input egokia lortzea oso zaila denez, eskolek hartu beharko lukete hutsune hori betetzeko ardura. Eskolek hitanoaren aldeko apustua eginez gero, umeez txikitatik entzungo lukete beren inguruan eta beren egunerokotasunean txertatuta egongo litzateke, tratamendua naturaltasunez hartuz.

1.2. Hitanoa bultzatzeko esku-hartzeak hezkuntzaren eremuan

Hezkuntzaren eremuan hitanoa lantzeko dauden hutsunez jabetuta, esku-hartze proposamenak egin izan dira eta horietako batzuk aletuko ditugu ondorengo lerroetan.

Ainara Elortzak 2021ean Haur Hezkuntzarako eginiko proposamen didaktikoan, haurren artean hitanoa txertatzea proposatzen da. Haurren egunerokotasunean hitanoa sartuz, tratamendu honen ospe txarra desegin, input egokia eskaini eta haurrek hitanoaren erabilera lehen saiakerak egitea da helburua.

Helburu horiek lortu nahian, Elortzak (2021) hainbat proposamen egiten ditu, hala nola irakasleek haurrei hika hitz egitea, ipuin-kontaktetako elkarrizketetan hitanoa erabiltzea, hitanoaren presentzia duten ipuinak haurren eskura jartzea, antzerkiak hitanoa erabiliz egitea eta hitanoa duten abesti, olerki edo jolasak txertatzea.

Uxue Zabalak (2021) eginiko *Kantu kantari, bai hi eta bai ni!* proposamenak Elortzaren (2021) zenbait ideia praktikan jartzen ditu, antzezlan bat egitea proposatuz. Kasu honetan, Tolosako ikastetxe bateko 3. mailako ikasleentzat eginiko proposamena da. Laburki azalduta, helburuak bi dira: alde batetik, hitanoaren ezagutza landu eta hitanoak haien ingurunean duen egoeraz jabetzea; bestetik, modu ludiko batean hitanoaren ahozkotatua landu eta erabilera bultzatzea.

Alaitz Imazek (2018) Seguran egin zuen bere proposamena, zehazki esanda Lehen Hezkuntzako hirugarren zikloan *Eingo al diau?; Nahi denanen, HIKA!* proiektuaren bidez, hemen ere, helburu nagusia hitanoa ezagutu eta berarekin jolastea izanik. Sekuentzia didaktiko honetan nahiz eta jarduerak, adinak eskatzen duen mailari jarraikiz, konplexuagoak izan, hitanoari dagokionez hartzen den bideak antzekoa izaten jarraitzen du, hitanoarekin harremanak sortu eta erabilera bultzatzea, hain zuzen. Kasu honetan, azken emaitza ikasirikoa praktikan jarritz gustuko den dituzten marrazki bizidunak hitanora bikoiztea da. Jardueren artean, euskarazko erregistro ezberdinak erabiltzen dituzten filmak ikustea edota abesti nahiz kontaktak entzutea aurki daitezke.

Azken proposamen horretan ezberdintasun bat aurki daiteke aurrekoekin alderatuta, eskola eta irakasleen parte-hartzea ez ezik, Segura herriko zenbait herritarren parte-hartzea ere bultzatzen da. Herrian dagoen hika aritzeko ohitura probesteko asmoz, elkarrizketak baliatuz, proposamen didaktikoa eskolako hormetatik at ateratzen da.

Bereziki Haur Hezkuntzarako edo Lehen Hezkuntzarako egindako proposamenez gain, DBHrako ere egin dituzte proposamenak: Amianok (2016) komikia hitanoaren irakaskuntzarako baliabide gisa aurkeztu zuen eta Gurrutxagak (2018) hitanoa landu eta erabiltzeko material didaktikoa prestatu zuen.

1.3. Transmisioa eta hitanorako jautzia

Azken urteetan eremu pribatuko hitanoaren transmisio bertikalak beherakada jasan du eta gehienek hitanoa etxean jaso edota entzuten dutela pentsatu arren, Alberdi-Zumetak (2019) Azpeitian eginiko ikerketan ondorioztatu zuen ez zela beti transmisioaren eredu tradizionala gailentzen.

Beti pentsatu izan dugu etxeko transmisio bertikala beharrezkoa dela hika ezagutu eta erabili ahal izateko; izan ere, transmisioaz hitz egitean, haurrak pasibotzat jo izan dira, hartzaile soil gisa (Muguruza eta Bereziartua, 2020). Baina esan bezala, haurrek hizkuntza beste haurrengandik ere ikasten dute, horixe ikusi zuen Alberdi-Zumetak (2019) bere ikerketan; izan ere, hika etxean jaso ez zuten artean, baziren hitanoa erabiltzen zutenak, nahiz eta hori mutilen kasuan bakarrik gertatu. Legorburuk (2018) ere bat egiten du ideia horrekin. Berresten du ez dela derrigorra transmisioa modu bertikalean jasotzea, pertsonak dituzten nahiek eta familiaz kanpoko harremanek ere zerikusia izango baitute hizkuntza-hautuetan eta, ondorioz, hitanoaren erabileran.

Hori ordea ez da leku guztietako errealitatea, hitanoa horren presente ez dagoen herrietan ez baita hain erraza transmisio horizontala lortzea. Zenbait herritan, batez ere handietan, kaleko transmisioa urria da, hitanoak apenas du presentziarik. Hori da hain zuzen ere Ozaitak (2014) Tolosaldean ondorioztatu zuena. Zenbait herritako gazteei (batez ere herri handietakoei) hikaren mundua oso arrotza egiten zaie, hezkuntzan landutako aditz-tauletatik harago ez baitute tratamendu hau praktikoki ezagutzeko aukerarik izan. Hori horrela, inguruko herrietako hitano-hiztun gazteekin elkarrekintzak izan arte, hikaren mundua ezezaguna egiten zaie. Kasu horietan, aipaturiko haurtzaroko garaia atzean geratzen zaie gazteei, baina Beitiak (2017) esan bezala, hizkuntzaren sozializazio-prozesuak bizitza osoan zehar dirauenez, adinean aurrera egin ondoren ere ez da berandu hitanoaren munduan sartzeko, Ozaitak (2014) eginiko ikerketan ere argi ikusten den moduan.

Haurtzarotik gaztarorako jautzian aldaketa nabariak gertatzen dira hizkuntzari dagokionez. Legorburuk (2018) Antzuolan eginiko ikerketan ondorioztatu zuen bertako mutil gazteen artean hikarako jautzia etapa horretan ematen dela, gizontze-prozesu bat bailitzan. Etapa horretan hasten dira gazteak sozializatzen, aisialdiko ohiturak aldatzen dituzte eta inguruko gazteekin elkartu eta helduagoekin harremanak izaten hasten dira eta hitanorako transmisioa egiten dute. Legorburuk (2018) dioen bezala, badirudi mutil gazteentzat toka nolabaiteko helduarorako giltza bat litzatekeela.

Ingurunea da hitanoaren transmisioan eragin zuzena daukan aldagaietako bat. Azpeitian (Alberdi-Zumeta, 2019), Tolosaldean (Ozaita, 2014) edota Antzuolan

(Legorburu, 2018) egindako ikerketek erakutsi dutenez, kaleetan hitanoaren presentzia altua izateak garrantzi handia dauka hitanoaren transmisiorako.

Modu batera edo bestera, izan lehenago edo beranduago, orokorrean modu horizontalean hasten dira egungo gazteak hitanoarekin esperimendatzen, hori bai, neska eta mutilen dagokienez oso ezberdina da hasiera. Ozaitak (2014) bi ibilbide mota aipatzen dizkigu: alde batetik, A ibilbidea, naturala dena, hitanoa ezagutu eta esperimendatzera daramana, erregistroaren inguruko jarrera baikorrak sortuz eta pertsonalitateari loturiko ezaugarri bat bihurtuz; bestetik B ibilbidea, kulturala dena, motibazioaren eraginez hitanoaren ezagutzan gehiago sakontzea ahalbidetzen duena. Horrez gain, 0 taldea ere aipatzen du, hitanoa ezagutzen ez dutenek edo esperimendatziorako aukerarik izan ez dutenek osaturikoa.

Ozaitak (2014) hitanoak presentzia altua daukan Tolosaldeko herrietako gazteak (batez ere mutilak) A ibilbidean kokatzen ditu. Aldiz, hitanoaren presentzia baxua dagoen herrietako gazteak 0 taldean kokatzen ditu. Hala ere, azken horien artean, batez ere nerabezaroan dauden mutilen kasuan, inguruko herrietako gazteekin harremanetan jartzean (hika egiteko joera daukaten inguruneok) hitanoa ezagutu eta esperimendatzen hasten dira A ibilbideari hasiera emanez.

Alberdi-Zumetak (2019) Azpeitian eginiko ikerketan ere ikusi zuen mutilen kasuan lehenengo pausoak modu naturalean ematea dela ohikoena, Lehen Hezkuntzako urteetan elkarren artean hitz eginez, hau da, Ozaitak (2014) aurkezten zuen A ibilbidea. Kasu horietan hasiera hain da naturala non gehienek ez dakiten noiz eta nola hasi ziren hikako tratamendua erabiltzen.

Neskei dagokienez, ordea, errealitatea erabat ezberdina da. Ozaitak (2014) ia neska guztiak 0 multzoan kokatzen ditu, hitanoaren presentzia handia duten herrietako neska batzuk soilik salbuetsiz, horietako batzuk nerabezaro-gaztaro aldean egiten baitute hitanoaren erabilerarako jauzia. Hori Alberdi-Zumetak (2019) ondorioztatutakoarekin bat dator; izan ere, neskak hika hitz egiten hasten diren kasuan, hitanorako jauzia askoz beranduago egiten dute, modu oso kontzientean eta normalean aurrez hausnartuta, kalean ez baitago mutilena beste eredurik.

Orain arte berariaz genero-kontuei erreparatu ez diegun arren, aipatutako arlo guztietan azalerratu da generoen arteko desberdintasuna. Jarraian berariaz helduko diogu gaiari.

1.4. Genero-kontuak

Hitanoa erabiltzen dugunean, hiztunak solaskidearen generoa kontuan izatea eskatzen du tratamendu honek eta marka hori aditzean txertatzen da (zuka: *ikusi ezazu*; noka: *ikusi ezan*; toka: *ikusi ezak*).

Egindako hainbat ikerketak agerian utzi dute tokaren erabilerarekin alderatuta nokak beherakada nabaria izan duela. Ozaitak (2014) dio gazteen eremuan noka ia ofizialki desagertu egin dela. Ildo horri jarraikiz, Beitiak (2017) Eskoriatzan buruturiko ikerketan ere gazteen artean erabiltzaile bakarrak mutilak direla ikusi zuen, neskek

ez dute erabiltzen hitanoa ez beren artean ezta mutilei zuzentzeko ere. Horrez gain, mutilek ere noka hitz egiteko zailtasunak dituztela agerian utzi zuen. Legorburuk (2018) ere antzerakoa ikusi zuen Antzuolan. Toka nokarekin alderatuta gehiago entzuten da kalean eta, azken hori, batez ere 60 urtetik gorako emakumeen eta gizonezko batzuen ahotan besterik ez da entzuten.

Gizonezkoek toka eremu publikoan mantendu dute, eta hori oso garrantzitsua izan da hitanoari eusterako garaian; izan ere, kaleetan presentzia izateak mutil gazteek tokarako jauzia egitea ahalbidetzen du (Legorburu, 2018). Emakumeentzat, ordea, hitanoa erabiltzen hastea ez da batere erraza. Alberdi-Zumetak (2019) azaldu zuenez, neskek hitanoa erabiltzen hastean askotan honen falta sumatu dute: batetik, inguruaren babesa eta, bestetik, ingurune hikatzailea izatea. Hori dela eta, hitanorako jauzia egitea zailagoa da haientzat, eta nahiz eta saiatzen diren, askotan bertan behera geratzen da ez dutelako norekin praktikatu.

Orokorrean nokaren galera emakumeen gain erortzen da, baina ez da ahaztu behar noka ez dela emakumezkoena soilik, emakumeei zuzentzeko erabiltzen dena, baizik. Beraz, nokaren beherakadaz hitz egitean, ez da ahaztu behar gizonezkoak ere badirela noka hitz egiteari utzi diotenak (Legorburu, 2018).

Nokaren desagerpenarekin lotuta Beitiak (2017) etorkizunerako bi egoera aurreikusten ditu. Batetik, hitanoaren erabilera guztietan toka erabiltzea, bai neskak beren artean, bai eta neska-mutil elkarrizketetan ere. Bestetik, emakumeak toka egiten hasten ez diren kasuan, hitanoa maskulinitatearekin gero eta gehiago lotzea, hau da, gaur egun nagusiki mutilei lotutako tratamendua bada, emakumezkoek hitanoa erabiltzeari erabat utziz gero zer esanik ez.

Beitiaren (2017) esanetan, hika hitz egitean zailtasun handienetako bat nokaren ezagutza falta da, beraz, askotan errazagoa egiten zaie toka nokarekin alderatuta. Eskoriatzan (Beitia, 2017) elkarrizketa guztietan toka erabiltzeko ideia agertzen hasi da, zenbait mutilek neskekin hika hitz egin behar luketen kasuan toka erabiliko luketela jaso baita. Antzekoa gertatzen da Tolosaldean ere, neskak toka erabiltzen hasiak baitira (Ozaita, 2014).

2. Metodologia

2.1. Testuingurua

Ikerketa hau Gipuzkoako bihotzean kokatuta dagoen herri txiki batean oinarritzen da. Eustatek (2022) argitaratutako datuen arabera, 2022an 530 biztanle bizi ziren bertan; horietako % 85,68 euskaldunak, % 4,63 ia euskaldunak eta, azkenik, % 10,08 erdaldunak (Eustat, 2018).

Herrian kokatuta dagoen ikastetxea txikia da. Haur Hezkuntza eta Lehen Hezkuntzako zerbitzuak eskaintzen ditu eta guztira 52 ikasle daude 5 taldetan banatuta.

2.2. Helburua eta ikerketa-galderak

Ikerketa honen helburu nagusia Lehen Hezkuntzako haurrek hitanoan dituzten hastapenak ezagutzea da, baina horrez gain, beste azpi-helburu bat ere finkatu da, hain zuzen, tratamendu honen erabilera generoak duen zeresana ikusita, hitanoaren erabileraren hasieran aldagai horrek dakartzan ezberdintasunak aztertzea.

Aipaturiko helburu horietan oinarrituta, lau ikerketa-galdera planteatu ditugu:

1. Zer ezaugarri dauzka hitanoaren hastapenak arnasgune bateko haurren kasuan?
2. Generoen artean zer desberdintasun dago hitanoaren erabileraren abiapuntuari dagokionez?
3. Zein dira gurasoen usteak eta erabilera-ohiturak hitanoari dagokionez?
4. Zein dira irakasleen usteak eta erabilera-ohiturak hitanoari dagokionez?

2.3. Parte-hartzaileak

Aurrez azaldu bezala, ikerketa honetan datu-bilketa hiru taldetan egin da. Alde batetik, Lehen Hezkuntzako haurrak eta, bestetik, horien gurasoak eta irakasleak. Guztira, 48 parte-hartzaile izan dira.

Behaketa bidez, Lehen Hezkuntzako ikasleen % 85en datuak bildu dira, zehazki esanda 28 ikaslerenak. Bigarrenengo datu-bilketa tresna elkarriketa izan da. Behaketetan lortutako datuen azterketaren arabera, ziklo bakoitzeko hiru ikasle elkarriketatuzko aukeraketa egin da, adin bakoitzeko ikasle ezberdinen iritzia jaso ahal izateko. Ziklo bakoitzeko neska bat eta bi mutil hautatu dira, guztira 9 ikasle.

Azkenik, galdetegietan guztira 20 parte-hartzaile izan dira, 14 gurasoen galdetegian eta 6 irakasleen galdetegian.

2.4. Datuak biltzeko tresnak eta datuen azterketa

Proposatutako ikerketa-galderei erantzuna eman nahian, datu-bilketa bi ataletan banatu da: alde batetik, ikasleena eta, bestetik, guraso eta irakasleena. Ikasleei buruzko datuak biltzeko behaketak eta elkarriketak egin dira. Guraso eta irakasleengandik informazioa jasotzeko galdetegiak erabili dira.

Behaketaren bidez, errealitatearen ikuspuntu orokor bat ezagutzea lortu nahi izan da, ondoren elkarriketatu nahi diren subjektuak identifikatzeko.

Datuak ahalik eta modurik sistematikoenean bildu ahal izateko txantilo bat erabili da (Juaristi, 2003). Txantilo hori sortzeko bi dokumentu hartu dira oinarritzat *Hizkuntza-erabilera behaketa bidez neurtzeko gida metodologikoa* (Altuna eta Basurto, 2013) eta *ARRUE programa. Ikasleen eskola-giroko hizkuntza erabileraren azterketa* (Martinez de Luna, Suberbiola eta Basurto, 2009).

Behin informazioa txantiloietan jasota, ikasle bakoitzak parte hartu duen elkarrizketa kopurua, hartzaile nahiz entzule gisa jokatu duen elkarrizketa kopurua eta horietan erabili duen hizkera aztertu dira.

Elkarrizketaren bidez lehenengo eta bigarren ikerketa-galderetarako informazioa lortu nahi da, hau da, hitanoaren hastapenak zer ezaugarri dauzkan ikasle hauen kasuan eta generoak horretan izan dezakeen eragina.

Gidoia egiteko Muguruzak eta Bereziartuak beren ikerketan erabilitako materiala hartu da kontuan (Muguruza, Bereziartua eta Etxeberria, 2020). Ikasleen datu orokorrean gain, hitanoaren input-ari eta hastapenei buruzko galderaz osatu da gidoia. Horrela, alde batetik, beren ingurunean entzuten edo jasotzen duten hitanoaren eta, bestetik, erabiltzen dutenaren inguruko informazioa eskuratu da.

Elkarrizketak egin eta transkribatu ondoren, edukien analisia egin da. Elkarrizketetan lortutako informazioa anonimotasuna mantenduz erabiltzeko, parte-hartzaileen izenak kodifikatu egin dira. Kodifikazioa 4 ezaugarriren arabera osatu da: (1) ikaslearen ziklo-zenbakia, (2) erabiltzen duen tratamendua (H: toka eta noka; T: toka; N: noka; eta Z: zuka), (3) generoa (N: neska, M: mutila) eta, azkenik, (4) kodea errepikatzen den kasuan soilik, bereizteko zenbakia.

Gurasoen eta irakasleen hizkuntza-ohiturak nahiz hitanoarekiko dauzkaten pertzepzioak ezagutzeko bakoitzarentzat sortutako galdetegi bana erabili da. Bata Lehen Hezkuntzako ikasleen gurasoentzat eta bestea ikastetxean Lehen Hezkuntzako ikasleekin lanean aritzen diren irakasleentzat.

Datuak jasotakoan, alde batetik, galdera itxietako erantzunen maiztasunak nahiz ehunekoak kalkulatu dira; beste aldetik, galdera irekietako erantzunen analisia egin da. Kasu honetan ere, parte-hartzaileen izenak kodifikatu egin dira. Kasu honetan, bi karakterez osatua: galdetegi zenbakia eta guraso (G) edo irakasle (I) hizkiak.

3. Emaitzak

Ondorengo atalean, ikerketan erabilitako tresnen bidez lortutako emaitzak aurkeztuko dira lau ikerketa-galderen arabera antolatuta.

3.1. Zer ezaugarri dauzka hitanoaren hastapenak arnasmune bateko haurren kasuan?

Ikasleei haien hitanoaren hastapenei buruz galdetzean gehien jasotako erantzuna «ez dakit» izan da. Norekin hasi ziren, noiz, nola... galderen aurrean ez dutela gogoratzen aipatu dute gehienek, bi ikasle izan dira ohartu gabe hasi zirela aipatu dutenak, hau da, modu naturalean. Aldiz, zergatik hasi zirela uste duten galdetzean erantzun gehiago jaso ditugu, gehienak besteei entzutearekin lotutakoak. Batzuk aitari entzuteagatik, besteak lagun edota zaharragoei entzuteagatik, baina erantzuna eman duten 4 ikasleek arrazoi bera eman dute. Hona hemen erantzun hori eman duen ikasle baten hitzak:

Ba igual guk laun zarrak bezela dazkau ta hoiak hika hitzeite zuen ta ordun ba gure horreatik hasi ginan. [3TM]

Hitanoaren hastapenekin lotura izan dezaketen beste kontu batzuei buruz ere galdetu diegu ikasleei banakako elkarrizketetan. Lehendabizi input-aren inguruan galdetu diegu, hau da, inguruan entzuten al duten eta batez ere beraiei hika egiten al dieten. Ikasleetako 2k hika hitz egiten dien inor ez dutela esan digute; beste 7 ikasleek, aldiz, hika jasotzen dute ingurukoengandik. Esan digutenez, guztiei hitz egiten diete lagunak hika, baina kasu batean izan ezik, beste guztietan lagun mutilak soilik aipatu dituzte. Lagunekin orokorrean jolasean ari direnean, gelan edota kalean hika hitz egiten dutela aipatu dute: «Jolasten ai geanen, gelan...» [2TM2] eta «Kalen bai, beti» [3TM]. Batzuetan horren atzean katxondeoan edota jolasean ari direnean erabiltzen dutela aipatu dute ikasleetako 4k. Hemen horren adibide bat:

Lagunakin ai naizenen pixkat hola katxondeo bezela iteko. [3ZM]

Familiako kideak aipatu dituztenak gutxiago izan dira (horien artean aita, ama, lehengusu mutilak eta izeba-osabak aipatu dituzte). Baina familiakoek noiz hitz egiten dieten galdetzean inork ez du esan beti hitz egiten dietenik, batzuetan soilik.

Ikasleei hitanoaren inguruan dituzten sentipenen inguruan ere galdetu diegu, zehazki esanda ea gustatzen ote zaien edo ez. 9 ikasleen artean erantzun ezberdinak jaso ditugu. Batetik, batek hitanoa ez zaiola gustatzen esan digu, zatarra iruditzen zaiolako, eta beste batek entzutea gustatzen zaiola baina hitz egitea ezetz esan digu, arraro sentitzen delako. Bestetik, 7k hitanoa gustatzen zaiela esan digute. Gustatzearen arrazoen artean zuka baino hobea izatea edo barregura ematea aipatu dizkigute, baita zuka euskara batuaren antzekoa iruditzea ere. Hitanoaren aldeko jarrera daukan ikasle horietako baten hitzak ekarri ditugu hona, hitanoa erabiltzen ez jakin arren asko gustatzen zaiola esan digu:

Nei baserriko lanak eta asko gustatze zaizkit behiak dazkaulako eta han ingurun asko hitzeitea hola baserritan da hola, asko hitzeitea. Horreatik gustatze zait baina eztakit iten. [2ZN]

3 ikaslek hitanoarekiko dituzten nahiak ere erakutsi dizkigute. Horietako batek, nahiz eta gaur egun ez duen hitanoa erabiltzen, lagunak hika hitz egitea nahiko lukeela esan digu; beste biek, berriz, etorkizunean erabiliko dutela uste dutela esan digute.

Hitanoak zukak ez duen zer daukan galdetzean ikasleei erantzutea kostatu zaie, eta kasu honetan ere, 5 ikasleren erantzuna ez dakitela izan da. Erantzun duten 4en artean aipagarrienak tonu ezberdina duela eta motzean hitz egiten dela izan dira. Hori erakusten du honako erantzunak:

Hizkuntza como diferente bat bezela ta... eztakit, motxen bezela esateue normalen. [3ZN]

Hitanoa erabiltzen ez dutenei ere galdetu diegu horren zergatiaren inguruan. 3 ikasleetatik bakarra izan da gaizki aterako zaion beldurrarekin gutxi probatzen duela esan duena. Beste biak, etxekoek ez hitz egitea edota ama hiri handi batekoa izatea

jarri baitituzte arrazoitzat: «Porque nire familikok normalen eziate iten» [3ZN].

Bai zuka eta bai hika, biak erabiltzen dituzten ikasleen artean tratamendua nola aukeratzeko duten galdetzean bi ikasleren erantzunak jaso ditugu: ikasleetako batek esan digu berari hitz egiten dioten moduan erantzuten duela; besteak, aldiz, iriteten zaion moduan hitz egiten duela esan du. Hala ere, azken hori neskei zuka egitean zentratu da eta horren arrazoi gisa neskei hitz egitea zailagoa iruditzen zaiola esan du: «Holaxe ertetze zaitelako. Ba, neska iruitze zait, eztaikit, zailagoa bezela» [3TM].

Ikasleei hika hitz egiten hasteko emaniko lehen urratsei buruz galdetutakoan ez dira gai izan hori zehazteko, jauzi hori oharkabea eta modu naturalean egin izanaren seinale izan liteke. Aldiz, gehiengoak argi du gaur egun eginiko erabilerari nori zuzendutakoa den, baina zergatiak azaltzeko zailtasunak izaten jarraitzen dute. Lagunartea izan da hika gehien erabiltzen den eremua testuingurua edozein izanda ere, betiere konfiantza-giroan kokatuz gero. Hala ere, esan beharra dago, hori, batez ere mutilen artean zentratzen dela, elkarrizketatutako neska guztiak hitanoa ez dutela erabiltzen baieztatu baitute.

3.2. Generoen artean zer desberdintasun dago hitanoaren erabileraren abiapuntuari dagokionez?

Behaketetan elkarrizketak egiteko ikasleak hautatzeko informazioa bildu bitartean oso nabaria izan da ikasle neska eta mutilen artean dagoen desberdintasuna hitanoari dagokionez. Lehen Hezkuntzako mutilen gehiengoak hitanoa erabiltzen duen bitartean, neskek ia ez dute erabiltzen.

Elkarrizketetan ere nabari geratu da behaketetan ikusirikoa, elkarrizketatutako hiru nesketako inork ez baitu hitanoa erabiltzen; mutiletan, aldiz, gutxiago edo gehiago, ia guztiak izan dira apur bat bada ere erabiltzen dutela adierazi dutenak: «Etxian normal hitzeitet, launakin hika» [1TM].

Gurasoei seme-alabek egiten duten hitanoaren erabilerari buruz galdetzean ere, emaitza altuenak hiztunak nahiz hartzailleak gizonetakoak direnean lortu dira.

Seme zaharrenaren kasuan, gurasoen % 40k beren semeak lagun mutilekin hika erabiltzen duela esan du; lagun neskekin, aldiz, % 6,66k soilik. Patroi hau seme guztien kasuan betetzen da, lagun mutilekin hika erabiltzen dutela adierazi dutenen kopurua askoz altuagoa da lagun neskekin erabiltzen dutela adierazi dutenena baino, azken hori batzuetan aipatu ere ez baita egiten.

Alabei dagokienez, hitanoa erabiltzen dutela adierazi dutenen artean, hartzaille mutilen kasuak gailentzen dira, batez ere lagun mutilenak; hala ere, esan beharra dago semeekin alderatuta emaitza baxuak direla, % 13,33 izan baita lorturiko ehuneko handiena.

Irakasleei ere galdetu zaie beren ikasleen hitano-ohituren inguruan. Kasu honetan, ikasle neska eta mutilei dagokienez oso erantzun ezberdinak jaso dira. Ikasle mutilen kasuan, irakasleen % 100ek adierazi du hitanoa erabiltzen duela. Aldiz, ikasle nesken kasuan erantzun ezberdinak lortu dira; irakasleen arteko

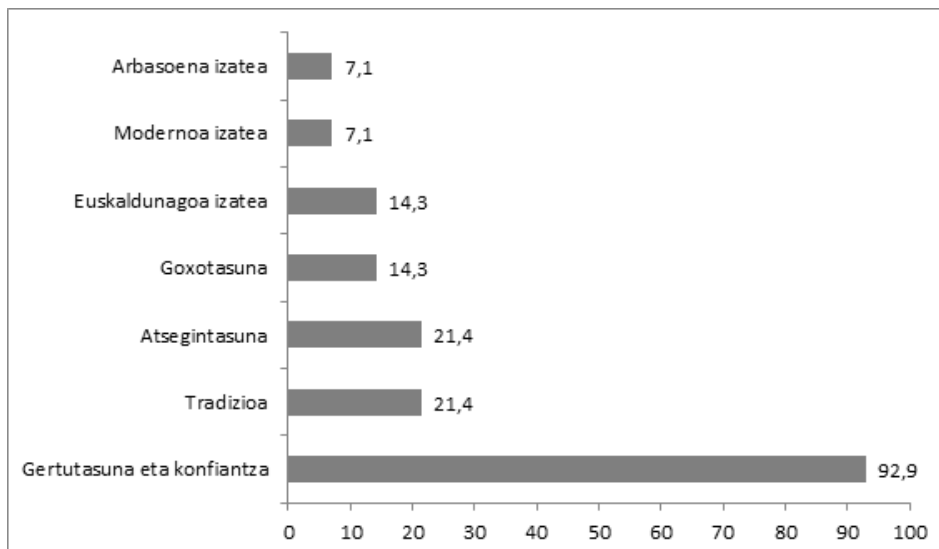
% 16,7k erantzun du ikasle neskek hitanoa erabiltzen dutela, % 50ek ez dutela erabiltzen eta % 33,3k ez dakiela hitanoa erabiltzen ote duten edo ez.

Bide ezberdinetatik lortutako informazioan, argi ikusi da hitanoa batez ere mutilei zuzendutako arloa dela, horietako gehienek erabiltzen baitute hitanoa momenturen batean beren egunerokotasunean; neskek, aldiz, ez.

3.3. Zein dira gurasoen usteak eta erabilera-ohiturak hitanoari dagokionez?

Parte hartu dutenen artean % 71,4k esan du hitanoa erabiltzen duela; % 28,6k, aldiz, ez duela erabiltzen erantzun du. Hika hitz egiten dutenen artean, % 60k beste pertsonarekin konfiantza edo gertutasuna adieraztea jarri du hitanoaren erabileraren arrazoi gisa, % 50ek naturalki irtetea, % 30ek ohitura, % 29k gustatzea eta, azkenik, puntualki erabiltzen duela adierazi duenik ere egon da, % 10 zehazki esanda. Ezetz erantzun dutenen artean, berriz, ez jakitea (% 50), zatarra iruditzea (% 25) eta arraro sentitzea (% 25) aipatu dituzte arrazoi modura.

Hitanoarekiko duten pertzepzioa ezagutu nahian, tratamendu hori zer baliorekin lotzen duten galdetu zaie. 1. grafikoan ikus daitezke jasoriko erantzunak.

1. grafikoa. Gurasoek hitanoarekin lotzen dituzten balioak.

1. grafikoan ikus daitekeen moduan, nahiz eta hitanoarekin lotura duten balio gehiago ere aipatzen diren, guraso ia guztiek gertutasunarekin eta konfiantzarekin lotu dute hitanoa.

Ikerketaren ardatz diren gazteetan zentratuz, seme-alabekin hitanoa erabiltzen duten galdetu zaie gurasoei. 1. taulan ikus daitezke lorturiko erantzunak:

1 taula. Seme-alabekin hitanoa erabiltzen duten galdetzean gurasoek emaniko erantzunak (%).

Hitanoa erabili		Bai	Ez	Batzuetan	Ez daukat seme/ alabarik
1. haurra	Alaba	-	28,57	28,57	42,86
	Semea	7,14	42,85	28,57	21,44
2. haurra	Alaba	-	35,71	21,42	42,87
	Semea	-	35,71	28,57	35,72
3. haurra	Alaba	-	21,42	14,28	64,30
	Semea	7,14	28,57	14,28	50,01

1. taulan ikus daitekeen moduan, baiezko erantzunak urriak izan dira, lehenengo eta hirugarren semeetan eta oso ehuneko baxuetan agertu dira (% 7,14). Hitanoa seme-alabekin ez erabiltzea izan da kasu guztietan ehuneko altuenak lortu dituen aukera. Hala ere, esan beharra dago hitanoaren tartekako erabileran lortutako emaitzak ere aipagarriak izan direla, kasu guztietan erabiltzen baitute gutxiago edo gehiago hitanoa izan semearekin edo alabarekin, nahiko parekatuta.

Aurreko erantzunei dagokienez, hitanoa seme-alabekin erabiltzen duten gurasoei zergatia galdetu zaie. Gehiengoak, zehazki esanda % 85,7k, hitanoa naturalki irteten zaiolako erabiltzen duela aipatu du, % 28,6k seme-alabek ikastea nahiko lukeelako erabiltzen duela arrazoitu du, eta, azkenik, ohitura, tradizioari eustea edo hitanoa galtzerik nahi ez izatea, bakoitza % 14,3k aipatu du.

Hitanoa seme-alabekin tarteka erabiltzen duten gurasoen artean, gehiengoak txantxetan erabiltzen duela esan du (% 62,5). Kopuru txikiagoan izan arren, errieta egiteko, jolasteko edota bestelako elkarriketarako erabiltzen duela adierazi duenik ere izan da (bakoitza % 25).

Ezezko erantzuna eman dutenen artean ere naturalki irteten zaiena erabiltzea izan da erantzun ugariena, kasu honetan, ordea, aurkako esanahiarekin, % 60k seme-alabei hika hitz egitea ez zaiela irteten adierazi baitu. Izan alde batera edo bestera pentsatu gabe irteten zaiena erabiltzen dela azpimarratzen da, hori argi ikus daiteke guraso batengandik jasoriko erantzunean:

Hitanoa erabiltzea normaltasunez, (juzgatu gabe), norberari ateratzen zaio. Nehi batzuk hitanoaz hitzegiten didate eta aldi berean nehi etzait ateratzen ta beste batzutan alderantziz. [2G]

Noski, ez da izan agerturiko proposamen bakarra, erantzunen artean kopuru txikiagoan baina parekatuta (% 20) agertu baitira zatarra eta zakarra izatea, haurrak txikiagiak izatea edo ez jakitea.

Gurasoek seme-alabekin egiten duten erabileraren beste aldean, seme-alabek haiei egiten dieten moduaren inguruan ere galdetu diegu. Kasu honetan gehienek

seme-alabek hika ez dietela egiten erantzun dute, lehenengo eta hirugarren seme-alabetan soilik erantzun baitute «batzuetan» (% 7,14) zuzentzen zaizkiela hika. Erantzun horien artean gurasoen % 50ek adierazi du seme-alabek haiei hika egitea gustuko duela; aurkako aldean, aldiz, % 50ek ez du gustuko. Seme-alabek hika egiten ez dietenen kasuan, berriz, gurasoen % 50ek ez du nahi seme-alabak haiei hika zuzentzerik eta % 41,7k hika egitea nahiko lukeela adierazi du (izan semea izan alaba). Haiei hika semeak soilik egitea nahiko lukeela adierazi duenik ere izan da, zehazki esanda % 8,3.

Behin guraso eta seme-alaben arteko hitano-ohiturak ezagututa, haurren hitanoaren erabileraren pertzepzioen inguruan galdetu zaie gurasoei, hain zuzen ere seme-alabek hitanoa erabiltzea gustuko duten edo ez. Galdera horren aurrean orokorrean baiezko erantzuna gailendu da.

Seme-alaba zaharrenen kasuan, hitanoa erabiltzearen aldeko jarrera nabarmen handiagoa erakutsi dute gurasoek. Gazteagoen kasuan, ordea, aldatu egiten da, hitanoaren jarrera orokorra jaisteaz gain, seme-alaben arteko desberdintasuna areagotuz, mutilek hitanoa erabiltzearekiko jarrera positiboagoa erakutsi baitute neskek hitanoa erabiltzearekiko baino.

Baiezkoa erantzun dutenei zergatia galdetuta, gurasoen % 45,45ek gustuko duela arrazoitu du. Gurasoen arteko % 27,27 izan da seme-alabei naturalki irteten zaien tratamendua izatea eta euskarari dagokionez hitanoak haurrei eskaintzen dien aberastasuna adierazi duena; beste % 18,18k aipatu du hitanoak konfiantzarekin duen lotura. Galdera irekietan jasotako erantzunen artean honako hau azpimarratuko genuke: «Naturalki ateratzen zaion gauza delako, gurengatik ez du ikasi eta» [3G].

Hitanoa erabiltzen ez duten seme-alabak dituzten guraso guztiek beren haurrek hitanoa erabiltzea gustatuko litzaikeela erantzun dute, hori argi ikusten da hurrengo erantzunean, nahiz eta semei soilik egiten dien erreferentzia: «Nire semeek ez dute egiten eta gustatuko litzaidake egingo balute» [6G].

Gurasoen eta seme-alaben hitanoaren erabilerari dagokionez, erabilera nahiko urria dela ikusi da, baina batez ere alabez hitz egiten denean, orokorrean semeen erabilera handiagoa baita izan semei zuzentzeko momentuan izan heiegandik jasotzen dutenari dagokionez. Dena delakoa izan erabilera, gehiengoak hitanoa naturalki ateratzen zaionarekin lotzen du, hau da, seme-alabek hitanoa erabili edo ez, pentsatu gabe, naturalki irteten zaien tratamendua erabiltzea da gurasoek azpimarratzen dutena. Aipatu moduan, mutikoekiko jarrera positiboagoa erakutsi bada ere, esan beharra dago bai semeen eta bai alaben hitanoaren erabilerarekiko pentsamendu positiboak dituztela orokorrean.

3.4. Zein dira irakasleen usteak eta erabilera-ohiturak hitanoarekiko dagokionez?

Lehendabizi, aipatzekoa da galdetegia erantzun duten irakasleen artean hitanoa erabiltzen ez duten irakasleen kopurua handiagoa dela erabiltzen dutenena baino; izan ere, irakasleen % 66,7k adierazi du ez duela hitanoa erabiltzen; % 33,3k, aldiz, erabiltzen duela. Hitanoa erabiltzen ez dutenen artean % 75ek arrazoi gisa hitanoa

ez jakitea aipatu du; % 25ek, aldiz, arraro sentitzen dela adierazi du. Ehuneko horiek esaten dutena argi eta garbi islatzen da irakasle honen aipamenean: «Hitanoa gehiago erabiliko nuke fundamentuz jakinez gero, askotan elkarrizketak hasten ditut jendearekin hika, baina ez naiz gai elkarrizketa amaitzeko» [4]. Hitanoa erabiltzen duten irakasleen artean, berriz, ohitura, militantzia, gertutasuna edo konfiantza, hitanoa gustatzea eta naturalki irtetea aipatu dituzte arrazoi gisa.

Hitanoa norekin erabiltzen duten galdetzean erantzunak askotarikoak izan dira, baina ikerketa-gaian zentratuta, ikasleekin egiten duten erabilerarekin lotuz, maila parekatuan, irakasleen % 16,7k ikasle neskekin hitanoa erabiltzen duela adierazi du eta beste % 16,7k ikasle mutilekin hitanoa erabiltzen duela.

Irakasleek ikasleekin hitanoa erabiltzen ote duten eta horrela denean noiz erabiltzen duten ere galdetu zaie. Irakasleen % 66,7k ikasleei ez diela hika hitz egiten adierazi du; irakasleen % 33,3k, aldiz, batzuetan ikasle mutilei zuzentzeko erabiltzen du hika eta beste % 16,7k batzuetan ikasle neskei zuzentzeko. Hika erabiltzen duten irakasleek, ikasleek hika ikastea nahi izatea, eta ikasleek horrela hitz egiten dutela arrazoitu dute; hori bai, betiere ingurune ez-formalean (txantxetan ari direnean, jolastean edota jolas-orduko bestelako elkarrizketetan). Ezezko erantzuna eman duten irakasleen artean % 66,7k lagunarteko tratamendua dela eta ez eremu formalekoa arrazoitu du; aldiz % 33,3rekin parekatuta beste irakasle batzuek, aldiz, ez zaiela ikasleekin hitanoa erabiltzea irteten edota ez dakitela arrazoitu dute.

Bestalde, ikasleengandik hitanoa jasotzen al duten galdetzean, irakasleen % 50ek ikasleek ez dietela hika hitz egiten adierazi du; % 50ek ikasle mutil batzuk hika zuzentzen zaizkiela esan du, eta % 16,7k ikasle neska batzuek hika hitz egiten dietela esan du.

Ikasleengandik hitanoa jasotzen duten irakasleen artean, izan ikasle neskek zein mutilak, % 66,66k gustuko duela adierazi du.

Ikasleek hika hitz egiten ez dieten irakasleen artean, aldiz, bai ikasle neska eta bai ikasle mutilen kasuan, erantzun parekatuak lortu dira; izan ere, bi kasuetan irakasleen % 33,3ri gustatuko litzaioke ikasleek berari hika egitea; beste % 33,3k ez luke nahiko, eta, azkenik, beste % 33,3k ez daki nahiko lukeen.

Ikasle-irakasle harremaneko hitanoaren erabilera alde batera utzita, ikasleek beren artean hitanoa erabiltzea gustatzen ote zaien ere galdetu zaie irakasleei. Erantzunek erakutsi dutenez, izan ikasle neskek zein mutilak, gustuko dutela erantzun dute. Horren arrazoi gisa pentsatu gabe erabiltzea eta polita izatea aipatu dituzte; hala ere, bada klase-orduetan formalago hitz egin beharko luketela aipatzen duenik.

Hitanoa erabiltzen ez duten irakasleen kasuan, berriz, izan ikasle neskek zein mutilak, irakasleen % 66,7k adierazi du gustatuko litzaikeela ikasle horiek hitanoa erabiltzea; beste % 3,3k, aldiz, ez zaiola axola erantzun du.

Hitanoa zer balio eta ezaugarriekin lotzen duten ere galdetu zaie irakasleei. Irakasleen arteko % 66,7k lotu du bai gertutasunarekin edo konfiantzarekin eta

bai tradizioarekin. Euskaldunagoa izatea ere aipatu dute (% 33,33) eta, azkenik, atsegina eta arbasoena izatea ere bai (% 16,7).

Ikasle-irakasleen harremanaren eta hitanoaren arteko lotura eginez, irakasleen artean ikasleei hika egitearen edo ez egitearen inguruan inoiz hitz egin duten galdetu zaie eta irakasle guztiek erantzun bera eman dute, ezezkoa. Hala ere, irakasleen % 20k gai honi buruz gehiago hitz egitea ez dela beharrezkoa uste duten arren, % 80k gehiago hitz egin beharko litzatekeela dio. Horrekin lotuta, gurasoen galdetegian ere jaso da aipamenik, gurasoetako batek adierazi baitu eskoletan gehiago landu beharreko gai bat dela: «Eskoletan erakutsi beharreko hizkera bat dela iruditzen zait» [4G].

Irakasleen gehiengoak ez du hitanoarekin lotura esturik erakutsi. Erabileratik hasita, nabaria da gutxi batzuk soilik direla hitanoa egunerokotasunean erabiltzen dutenak; hori dela eta, eskolan ere ikasle-irakasle harremanean hitanoaren presentzia urria da. Irakasleen artean gai honen lanketa beren zeregina izatearen inguruan ere diferentziak agertu dira, nahiz eta gehiengoak aitortu duen eztabaidatu eta landu beharreko gai bat dela. Hala ere, ikusi da ikasleen arteko erabilerarekiko jarrera oso positiboak badituzte ere, zalantza gehiago daudela ikasle-irakasle harremanean erabiltzeko tratamendu hau egokia ote den.

4. Eztabaida eta ondorioak

Lehenik eta behin, esan beharra dago ez dugula ezagutzen fenomeno hau berriaz aztertzen duen lanik. Horren ondorioz, ezinezkoa egiten zaigu gure ikerketan lortutako emaitzak aurrez beste ikerketa batzuek erakutsi dutenarekin alderatzea.

Hala eta guztiz ere, hitanoaren hastapenek zerikusi zuzena daukate hizkuntzen transmisioarekin eta horri erreferentzia eginez hasiko gara. Atal teorikoan ikusi dugunez, hitanoan eginiko lehen pausoen eragile nagusia goitik beherako transmisioa dela pentsatu izan da beti, are gehiago, etxeko transmisio bertikala beharrezkoa dela uste izan da gurasoengandik hitanoa jaso dutenetan hitanorako joera handiagoa ikusten baita, nahiz eta salbuespenak ere egon zenbait mutilen kasuan esaterako (Muguruza eta Bereziartua, 2020). Hala ere, Alberdi-Zumetak (2019) esan moduan, hitanoa etxean jaso ez dutenen artean badira tratamendu hau erabiltzen dutenak, beraz, Legorbururen (2018) hitzekin bat etorritz, familiaz gain dauden harremanek ere zerikusia dute hitanoaren erabileran. Ikerketa honen bidez lortutako emaitzetan argi ikusi da etxeetako hitanoaren presentzia oso urria izan arren ikasleek hika erabiltzen dutela, beraz, goitik beherako transmisioaz gain kideen artekoa ere kontuan hartzekoa da. Baina, noski, generoen artean alde handia dago.

Atal teorikoan azalduriko ikerketa ezberdinetan behin eta berriro errepikatu da gizonezko eta emakumezkoen hitano-ohituren artean dagoen desberdintasuna. Aipatu dugunez, izan neska edo mutila, hitanoaren etxeko transmisio bertikala urria da kasu gehienetan, beraz non dago ezberdintasuna? Besteak beste, aipaturiko transmisio horizontalean. Hori, Alberdi-Zumetak (2019) azalduriko genero-arauen ondorioa izan daiteke; izan ere, duela urte batzuk noka emakumearekin batera

etxean geratu zen bitartean, tokak gizonezkoekin kalean indarra hartu zuen eta horren eragina gaur egun oraindik nabaria da.

Legorburuk (2018) adierazi moduan, toka kalean mantentzeak erraztu egiten du mutilen hitanorako jauzia ematea; nesken kasuan, aldiz, ez da horrelakorik gertatzen. Ikerketan lortutako emaitzek bide berean jarraitu dute, parte-hartzaile mutilen hitanoaren erabilera altuagoa dela ikusi baita. Gutxiago edo gehiago, ikerketan parte harturiko ia mutil guztiek erabiltzen dute hitanoa beren egunerokotasunean; nesken kasuan, aldiz, aurkakoa gertatzen da, ia inork ez baitu hitanoa erabiltzen, nahiz eta erabiltzeko nahia erakusten duten. Esan daiteke gaur egun generoen artean dagoen arrakala honen eragile nagusia erreferente falta dela; izan ere, mutilen kasuan ez bezala, hitanoa kalean ia ez da entzuten emakumezkoen ahotan, eta are gutxiago neska gazteen ahotan. Egoera horrek hitanoa haurrentzat, eta batez ere neskentzat, arrotza izatea ekartzen du, ia ez ezagutzeko punturaino; izan ere, oraindik hitanoaren oinarria ezagutzen badute ere, noka ia ezezaguna zaie, eta horrela jarraituz gero, nokaren existentzia ez ezagutzea izango da hurrengo pausoa, txikitatik lantzen hasten ez den bitartean hobekuntzak nekez lortuko baitira.

Ozaitak (2014) dioenez, hitanoari dagokionez bi ibilbide ezberdin daude, bata A ibilbidea, naturala dena, eta bestea B ibilbidea, kulturala dena. Ikerketan parte harturiko hitano-hiztunek (guztiak mutilak) oharkabean egin dute hitanorako jauzia, modu naturalean, beraz, esan daiteke A ibilbidearen parte direla. Ezin da Ozaitak (2014) aipaturiko 0 taldea ere ahaztu, hitanoa ezagutu nahiz esperimintatzeko aukerarik izan ez dutenak izendatzeko erabili zuena, hain zuzen ere. Ikerketan lortutako emaitzen arabera, batez ere neskak kokatuko lirakeke talde horretan, inork ez baitu hitanorako jauzirik egin oraindik.

Nesketan ez da hitanoarekiko hurbiltasunik nabaritzen; nahiz eta egunero entzun hika lagun mutilen ahotan, arrotza egiten zaien zerbait dela nabaritzen da, haien kontua ez den zerbait bezala. Egia da, zenbait ikasle neskarengandik jasotako erantzunetan etorkizunean hitanoa erabiltzeko nahia eta gogoia ikusi dela, baina hori, Alberdi-Zumetak (2019) esan bezala, aurrez pentsatu eta erabaki ondoren, aurrerago eman beharreko pausoa dela sentitzen da, eta ez mutilen kasuan bezala modu naturalean eta Lehen Hezkuntzako urteetan zehar eman beharrekoa.

Jauzi hori ematea ez da erraza, oraindik hitanoa ingurune edota gizatalde jakin batzuekin lotzen dela ikusita, batez ere maskulinitatearekin lotura dutenak. Alde batetik, Alberdi-Zumetak (2019) azaldu bezala, baserriartasunarekin lotzen da. Horrek generoarekin lotura zuzena du, baserriartasuna, baserriarren ikuspegi tradizional eta maskulinoarekin lotzen baita batez ere, horrela, hitanoa erabiltzen duena gizonezko zakar eta inozoaren estereotipoarekin lotuz. Ikerketan lortutako emaitzetan ere ikusi da horrelakorik, ikasleetako batek argi eta garbi adierazi baitu hitanoa ikasteko nahia, baserriar munduarekin sentitzen zuen erlazio estuarekin lotura eginez.

Estereotipoekin jarraituz, baina kasu honetan alderdi positiboago batetik begiratuta, Muguruzak, Bereziartuak eta Etxeberriak (2020) azaldu moduan, hitanoa umorearekin ere erlazionatzen da, baina hori ere mutilen artean. Gure ikerketan

zehir ere, uste horren aldeko zantzuak aurkitu ditugu, hitanoaren erabileraren inguruan lortutako erantzunetan tratamendu hori txantxetarako erabiltzen dela errepikatu baita. Bai baserritartasunak, baita umoreak ere sortzen duten bideari jarraituz, hitano erabiltzaileen taldea asko murrizten da, genero maskulinoari lotzea ez ezik, beste estereotipo zehatz batzuetara ere mugatzen baita, hau da, baserritar izatera edota umore ezaugarriak dituzten testuinguruetara. Uste horiek gainditzea ezinbestekoa da hitanoaren biziraupenerako. Eta berebiziko garrantzia dauka horrelako kontuei buruz hitano-hiztun (potentzial) gazteek helduengandik jasotzen dutenak.

Alberdi-Larizgoitiak (1993) dioenez, familiaratean haurrekin egiten den hitanoaren erabilera, 6-10 urte inguruan hasten da, haurrak koskortzen hasten direnean aldatzen baita komunikaziorako tratamenduaren erabilera. Ikerketan lortutako emaitzei erreparatuta seme-alaba eta gurasoen arteko hitanoaren erabilera adin horretan hasten dela baieztatu daiteke; hala ere, zehatzago izanda, argi ikusten da 8-10 adinean egiten dela gorakada nabaria. Familiarateko erabilera, ordea, oso urria da, gutxiengoa bat baita hitanoa erabiltzen duena.

Horrek Alberdi-Zumetak (2019) esanikoarekin lotura zuzena du, gazteen pertzepzioaren arabera, guraso askok errespetu faltatzat hartzen dute haiei hika egitea. Ikerketan gurasoek seme-alabek hitanoa erabiltzea gustuko dutela ikusi den arren, haiekin hitanoa erabiltzeari dagokionez iritzi ezberdinak erakutsi dituzte. Gurasoek hitanoa gertutasunarekin eta konfiantzarekin lotzen dute, baina batez ere lagunarteko testuinguruan, familiarateko guraso/seme-alaba harremanetan hitanoaren erabilerarekiko ikuspegia aldatu egiten baita. Testuinguru horretarako hitanoa tratamendu egokia ez den sentipena dago. Ez da duela urte batzuk ikus zitekeen errespetu falta gaur egun sentitzen dena, baina oraindik ere komunikazioan deserosotasunak sortzen ditu.

Guraso askok erakutsi du haurren artean hitanoa sustatzeko nahia, baina oraindik gutxiengoa da horretan parte-hartze zuzena egiten duena. Ez da erraza haurrak hitanoa erabiltzen hastea, batez ere, hitanoa testuinguru ezberdinetan erabiltzeko eredurik ez badute. Umeek ikusten dutena errepikatzen dute, ondorioz, inguruan duten horretatik abiatuta ikasten dute. Hitanoarekin ere gauza bera gertatzen da, haurrek hitanoa ikasi eta erabiltzeko erreferenteak edukitzea ezinbestekoa da eta, baina behin eta berriro errepikatu bezala, gaur egun gutxi dira haurrek hitanoa entzuten duten ingurune eta momentuak. Seme-alabengan hitanoaren erabilera bultzatu nahi bada, etxean eredu hori izatea garrantzitsua da, tratamendu hori txikitatik normaltzat hartu eta egunerokotasunean erabiltzeko. Gaur egun, helduen nahiak alde batera utzita, haurren ongizateari eta askatasunari ematen zaie garrantzia, inguruko helduen gustuetatik harago, hizkuntzari dagokionez bakoitzak nahi duen bideari jarraitzeko askatasuna eskainiz. Hitanoaren erabilera bultzatzeko bide egokia izan daiteke seme-alabei nahi duten bidea hautatzeko askatasuna ematea, baina noski, dituzten aukera guztien eredia eman behar zaie; izan ere, hitano-hiztun erreferenterik ez badute, haien erabakia ez da askatasunean oinarrituko, ezjakintasunean baizik.

Emaitzek erakutsi dutenez, guraso/seme-alaba harremanean ez ezik, irakasle/ikasle harremanean ere hitanoaren erabilerari buruzko iritzi ezberdinak ikusten dira.

Badira ikasleetan hitanoa bultzatu nahi duten irakasleak, baina baita hitanoa beren zereginetatik at ikusten duten irakasleak ere.

Hezkuntzari dagokionez, Ozaitak (2014) azaldu zuen moduan, hitanoak presentzia urria du, garrantzi handirik gabe eta denbora oso laburrean lantzen den arloa baita. Ikerketan ikusi da hitanoa irakaskuntzatik at geratzen den arlo bat den ustea, ondorioz, esan daiteke hika hezkuntzatik kanpo geratzen dela; izan ere, irakasleek ez dute arlo hori bere sentitzen.

Elortzak (2021) esan bezala, hizkuntza bat ikasteko ez ezik, hitanoa ikasteko ere garrantzitsua da ikasleek input-a jasotzea, eta hori zenbat eta txikiagotik jaso hobeto barneratuko dute tratamendu berria. Tratamendu honen erabilera testuinguru eta talde ezberdinetara zabaltzeko, ikasleei txikitatik hitanoa hurbileko sentiarazi eta haien egunerokotasunean txertatzea ezinbestekoa da. Hitanoak etorkizuna izatea lortu nahi bada, beharrezkoa da irakasleen inplikazioa, irakasleak baitira haurrei hitanorako bidea ireki diezaieketenak, baina hori lortzea ez da batere erraza irakasleen artean transmisio horrekiko iritzi ezberdinak dauden momentutik. Hitanoaren eta hezkuntzaren arteko lotura horrek erlazio estua du irakasle bakoitzak eremu pertsonalean hitanoarekin duen loturarekin; izan ere, egunerokotasunean behar ez bada, zaila da irakasleak eskolan hitanoaren kontua mahai gainean jartzeko beharra sentitzea, edota ulertzea. Ikerketan ikusienez, zenbaitentzat oso garrantzitsua da hau txikitatik lantzen hastea, egoera normalizatu baterako bidea hartu eta ikasle guztietara heltzeko. Bide horretatik badira eskoletan hitanoa erabiltzen hasteko prestaturiko esku-hartzeak, baina horiek eraginkorrak izateko, ezinbestekoa da alde batetik irakasleen inplikazioa eta jarrera positiboa izatea, eta bestetik, noski, hitanoaren ezagutza izatea. Horrekin, ordea, Ozaitak (2014) plazaratu zuen beste gai batekin elkartzen gara: irakasleen aldetik hitanoa lantzeko ikusten den gogo falta, agian haiei hitanoa arrotz egitearen ondorio.

Gaur egun hitanoak duen egoera kontuan hartuta eta hitanoa batez ere gune eta testuinguru batzuetara mugatuta egonda, jakina da irakasleen artean ere hitano-hiztunak urriak direla. Hori dela eta, gaur egungo irakasleak, izan gazteak izan helduagoak, horrelako erronka bati aurre egiteko prest ote dauden zalantzan jartzea ez da arraroa. Hitanoa irakasteak inplikazio handia eskatzen du irakasleen aldetik. Horrek, alde batetik, irakasleak hitanoarekiko ezagutza izatea eskatzen du, baina teorikoa baino gehiago praktikoa, hau da, ahozko erabilerarako ezagutza. Horretarako garrantzitsua da praktika eta, esan bezala, hitanoaren erabilera urria den inguruneak ugari direla kontuan izanda, posible da irakasle gutxi izatea horretarako nahikoa ezagutza dutenak.

Izan ezagutza aldetik edo izan denbora nahiz baliabide materialen aldetik, zailtasun ugari dakartza hitanoa hezkuntzan barneratzeko saiakera egiteak, beraz, ez da irakasle batek bakarrik egin dezakeen zerbait, komunitate guztiak bat eginik aurrera eraman beharreko proiektu bat baizik. Horrela soilik izango da posible etorkizunean hitanoa hezkuntzan modu normalizatuan izatea, hezkuntza-komunitate guztiaren artean lan eginez, gaur egun irakasleen artean dagoen formazioa nahiz ikuspegia aldatuta.

5. Erreferentzia bibliografikoak

- Alberdi-Larizgoitia, Xabier (1993). Hika tratamenduaren balore sozio-afektiboak. *Fontes Linguae Vasconum*, 64, 425-442.
- Alberdi-Zumeta, Laura (2019). Eta hik ze uste dun/k? Azpeitiko gazteak hitanoaren inguruan hizketan: usteak, balioak eta diskurtsoak. *BAT Soziolinguistika Aldizkaria*, 113, 129-154. <https://bat.soziolinguistika.eus/eu/produktua/eta-hik-ze-uste-dun-k-azpeitiko-gazteak-hitanoaren-inguruan-hizketan-usteak-balioak-eta-diskurtsoak/>
- Altuna, Olatz eta Basurto, Asier (2013). *Hizkuntza-erabilera behaketa bidez neurtzeko gida metodologikoa*. Eusko Jaurlaritzaren Kultura Saila, Network to promote Linguistic diversity eta Soziolinguistika Klusterra. <https://soziolinguistika.eus/wp-content/uploads/2020/05/gida-eusk.pdf>
- Amiano, Imanol (2016). *Komikia hitanoaren i(ra)kaskuntzarako baliabide: Azpeitiko hitanoa Derrigorrezko Bigarren Hezkuntzan* [Master Amaierako Lana, UPV/EHU]. https://www.hitanoaz.eus/_files/ugd/9bbd41_5352692ef77a4da687ae724a30be29e8.pdf
- Beitia, Iñigo (2017). Tokanoka tribua. Eskoriatzako gazteak eta hitanoa: uste, balore eta jarrerak. *BAT Soziolinguistika Aldizkaria*, 103, 139-166. <https://bat.soziolinguistika.eus/eu/produktua/tokanoka-tribua-eskoriatzako-gazteak-eta-hitanoa-uste-balore-eta-jarrerak/>
- Elortza, Ainara (2021). *Hitanoa haur hezkuntzan* [Gradu Amaierako Lana, UPV/EHU]. https://www.hitanoaz.eus/_files/ugd/9bbd41_42b80075edbc42db8ed07dbb7c329a12.pdf
- Eustat (2018). *Euskal AEko 2 urteko eta gehiagoko biztanleria, lurralde-eremuaren eta euskara-maila orokorraren arabera. 2016*. Euskal Estatistika Erakundea. https://eu.eustat.eus/elementos/ele0014600/euskal-aeko-2-urteko-eta-gehiagoko-biztanleria-lurralde-eremuaren-eta-euskara-maila-orokorraren-arabera/tbl0014687_e.html
- Eustat (2022). *Gipuzkoako biztanleria barruti eta zentsu-sekzioen arabera, sexuaren, adin-taldearen eta naziotasunaren arabera*. Euskal Estatistika Erakundea. https://www.eustat.eus/elementos/tbl0011434_e.html
- Gurrutxaga, Ione (2018). «*To eta no*». *Azpeitian hitanoa lantzeko material didaktikoa* [Master Amaierako Lana, UPV/EHU]. https://www.hitanoaz.eus/_files/ugd/9bbd41_c4f3c97bbd0648298391675f30d51c5b.pdf
- Imaz, Alaitz (2018). *Hitanoaren erabilera Seguran: proposamen didaktikoa* [Graduondo Amaierako Lana, UPV/EHU]. https://www.hitanoaz.eus/_files/ugd/9bbd41_9d481d721c7f4eb4b8133c4d4fa8f4e3.pdf
- Juaristi, Patxi (2003). *Gizarte ikerketarako teknikak. Teoria eta adibideak*. UPV/EHUko Argitalpen Zerbitzua. <https://addi.ehu.es/handle/10810/15493>
- Legorburu, Onintza (2018). Genero rolek hitanoaren erabileran izan duten eragina: Antzuolako herritarren diskurtso eta praktikak. *BAT Soziolinguistika Aldizkaria*, 109, 111-138. <https://bat.soziolinguistika.eus/eu/produktua/bat-109-2018-4-genero-rolek-hitanoaren-erabileran-izan-duten-eragina-antzuolako-herritarren-diskurtso-eta-praktikak/>
- Martínez de Luna, Iñaki; Suberbiola, Pablo eta Basurto, Asier (2009). *ARRUE programa. Ikasleen eskola-giroko hizkuntza-erabileraren azterketa*. Eusko Jaurlaritzaren Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa Saila. https://www.euskadi.eus/web01-a2aznscp/eu/k75aWebPublicacionesWar/k75aObtenerPublicacionDigitalServlet?R01HNoPort al=true&N_LIBR=046776&N_EDIC=0001&C_IDIOM=eu&FORMATO=.pdf
- Muguruza, Beñat; Bereziartua, Garbiñe eta Etxeberria Juanito (2020). «Ez da mattetzen erakutsi» Azpeitia, hitanoa eta generoen arteko arrakala. *Uztaro*, 115, 117-143.

- Muguruza, Beñat eta Bereziartua, Garbiñe (2020). Transmisioaren eragina hitanoaren osasunean: Azpeitiko hiru belaunaldiren azterketa. In Iñaki Camino, Xabier Artiagoitia, Irantzu Epelde eta Koldo Ulibarri (argtz.), *Eibartik Zuberoara euskalkietan barrena. Koldo Zuazori gorazarre* (545-564. or.). Euskal Herriko Unibertsitatearen Argitalpen Zerbitzua.
- Ozaita, Josu (2014). Hurbilpen bat Tolosaldeko gazteek hitanoari buruz duten pertzepzio, diskurtso eta praktikara. *BAT Soziolinguistika Aldizkaria*, 91, 83-103. <https://bat.soziolinguistika.eus/eu/produktua/hurbilpen-bat-tolosaldeko-gazteek-hitanoari-buruz-duten-pertzepzio-diskurtso-eta-praktikara/>
- Zabala, Uxue (2021). *Hitanoa biziberrituz ikasleen ahotan. «Kantu kantari, bai hi eta bai ni!»* [Gradu Amaierako Lana, UPV/EHU]. https://www.hitanoaz.eus/_files/ugd/9bbd41_89bdee52ea2341e2a930fac5c7b3b454.pdf